

Kaffeskörd i Nicaragua 1987 med insatser från Demokratisk ungdoms världsfederation. Foto: ADN-Zentralbild Berlin. *Norrskensflammans* arkiv.

Inter-nationell solidaritet

Politiska resor och globala relationers dilemma

Sedan 1980-talet har svenska volontärer rest till Nicaragua för att hjälpa till med återuppbyggnad och demokratisering av landet. Resorna bidrog till en specifik upplevelse med en rad politiska och personliga implikationer som var svåra att förmedla efter hemkomsten till Sverige. – **AV LINDA BERG**

Den där otäcka känslan av att man vill ge och samtidigt så känner man sig som en stor, fet, rik, äcklig människa som inte har något där att göra. Och man vet inte vart man ska ta vägen. För man känner att hur man än gör så gör man fel på något sätt...

Sedan revolutionen 1979 har Sverige haft ett omfattande samarbete med Nicaragua. Kontakterna var goda mellan det segrande sandinistpartiet och svenska politiker under Olof Palmes ledning, där den svenska välfärdsmodellen fick betydelse i bildandet av ett socialistiskt Nicaragua. Ett oräkneligt antal människor reste till Nicaragua för att hjälpa befolkningen att bygga upp landet efter upproret mot diktaturen. Arbetsbrigader bistod i första hand med sin arbetskraft, där bland annat skolor byggdes och kaffe skördades. Runtom i Sverige gjordes insamlingar av allt ifrån sjukvårdsutrustning och jordbruksmaskiner till cyklar och kläder. Svenska statens biståndsmyndighet, Sida, finansierade en stor del av fraktkostnaderna och en rad solidaritetssammanslutningar bildades. Vänskapsförbundet Sverige-Nicaragua (VfSN), Utbildning för biståndsverksamhet (UBV)¹ och Svalorna Latinamerika är tre av de större solidaritetsföreningar som stöttade det folkliga upproret och strävan efter att upprätta ett demokratiskt Nicaragua. Organisationerna var och är partipolitiskt obundna och stod bakom arbetsbrigader, volontärverksamhet, kunskapsutbyten och projekt. Under 1980-talet etablerades utvecklingssamarbete från Sverige till Nicaragua när landet inkluderades som programland 1982. Denna relation mellan länderna har upprätthållits och följts av att en mängd kontakter och utbyten etablerats mellan Sverige och Nicaragua fram till år 2010.²

I följande artikel kommer jag att diskutera hur nationell tillhörighet kan förstås som resurs och hinder i solidaritetsarbetarens upplevelser. Empirin utgörs huvudsakligen av intervjuer med svenska volontärer som arbetat under två-tre år i Nicaragua genom ovanstående tre sammanslutningar.³ Med en önskan om att bidra till samhällsutveckling bistod de med specifika yrkeskunskaper och en förhoppning om ömsesidigt kun-

skapsutbyte. De intervjuade, här kallade informanterna, levde i landet runt tiden för millennieskiftet. Deras uppgifter har varit att fungera som personella resurser inom små landsbygdsorganisationer. De utgör samtida exempel på erfarenheter från svenskt solidaritetsarbete, samtidigt som dessa politiska resenärer ställer frågor som funnits med över tid. För att

underlätta för läsaren har jag valt att särskilt lyfta fram en av volontärerna, med pseudonymen Sara, som en röst vilken belyser en mer generell problematik. Volontärernas berättelser återspeglar såväl ett trettioårigt arv av möten mellan svenskar och nicaraguaner som spår av globala relationer med en betydligt längre historia.

Mot imperialism för socialistiska småstater

Eivor Halkjaer, tidigare avdelningschef på Sida och ambassadör i Nicaragua, uttryckte under slutet av 1980-talet att det fanns stora skillnader mellan annat solidaritetsarbete och det svenska stödet till Nicaragua under de första åren efter Somozadiktaturens fall. Viljan att hjälpa det nicaraguanska folket spände över partigränser samt hade en konkret förankring bland skolor, fackföreningar, kommuner, politiska föreningar och kyrkliga församlingar.⁴

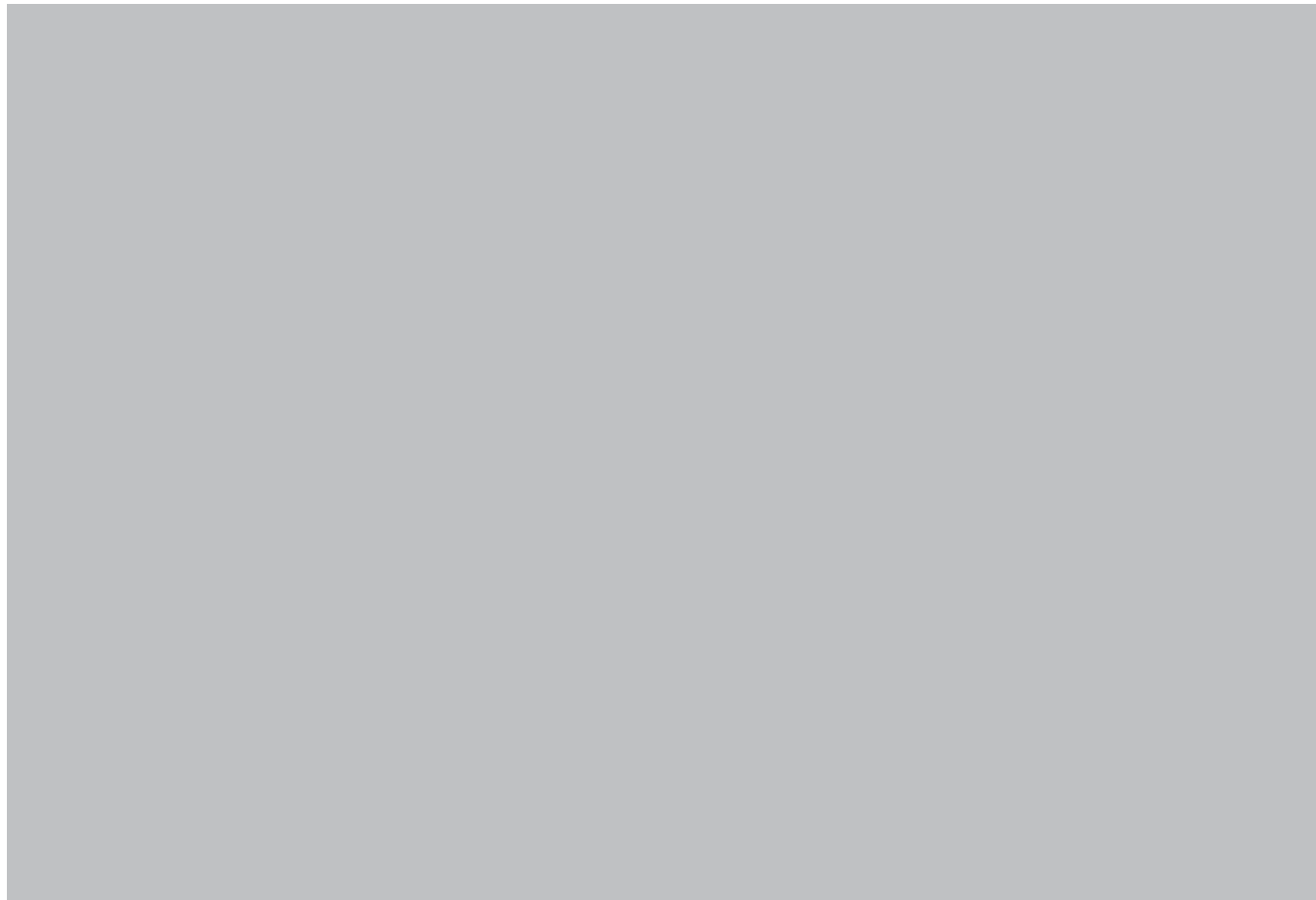
De närmaste tio åren efter revolutionen refererades till som en oerhört inspirerande tid för solidaritetsverksamhet i Nicaragua. Redaktörerna till antologin *Nicaragua – De första tio åren* inleder förordet med att skriva:

Man bör vara osedvanligt tjockhudad för att inte fyllas med sympati för det lilla landet Nicaragua och dess tappra folk. Mot diktatur och jordbävningar, mot utländska invasioner och tropiska orkaner, mot en hopplös fattigdom, dödliga sjukdomar och en ogin omvärld har de kämpat generation efter generation.

Med den sandinistiska revolutionen 1979 tågade Nicaragua in i vårt medvetande.⁵

Det finns ett märkbart mytiskt skimmer i svenska skildringar av landet och dess befolkning under 1980-talet. Några av informanterna som befann sig i Centralamerika då samt runt millenniumskiftet berättade om det hopp som revolutionen hade fört med sig. En av de intervjuade, Vanja, sa att »det som märktes i samhället var ju det här gemensamma samhällsbygget, att alla strävade åt ett håll». Med detta i åtanke är det förståeligt att det var en tidsperiod som informanterna hänvisade

Affisch publicerad 1984 av Demokratisk ungdoms världsfederation till femårsjubileet av Nicaraguas frigörelse.

Affisch 1980.

till, ofta i kontrast till erfarenheterna från sitt eget uppdrag tjugo år senare. Under 1980-talet reste exempelvis kulturarbetare från Sverige för att delta i kulturverksamheter och vittnade om en enorm aktivitet och entusiasm.⁶

Från såväl Sverige som flera andra länder var intresset stort för ett folkligt samhällsbygge efter revolutionen. Kontakterna i samband med de första åren efter det sandinistiska maktövertagandet var alltså betydande för uppfattningar i Sverige om Nicaragua och nicaraguaner, framförallt inom svenska solidaritetsrörelser. På samma gång kan man tala om att Sverige och svenskar i Nicaragua sammanlänkades med ett omfattande stöd i kampen mot USA:s interventioner i landets inrikespolitik. Såväl svenska statliga som utomstatliga organ hade länge förenats i kamp för självständighet mot imperialism. Det har varit ett vårdat arv skapat av en samlad kritik mot USA:s omfattande inblandning i Nicaragua.

Många var de som uttryckte sin avsky mot USA:s stöd till den tidigare diktatorn Somoza, följt av subventioner till de brutala kontrasstyrkorna.⁷ Beslutet att hjälpa det nicaraguaniska folket framstod som en självklarhet inom svensk utrikespolitik, bland föreningar och solidaritetsgrupper runtom i landet. I tidskrifter, litteratur och statliga rapporter om Nicaragua under 1980-talet framställdes sandinisterna som »folkets röst» mot diktatorn Anastasio Somoza.

No pasarán från 1983 är ett av många exempel på svenska rapporteringar från landet under denna tid, med berättelser om tillvaron efter det folkliga upproret lett av sandinisterna.⁸ Det är en skrift om Nicaragua efter en informationsresa organiserad och finansierad av föreningen Svensk volontärsamverkan (SVS). Texten återspeglar ett oavkortat stöd och identifikation med det sandinistiska partiet. Föreningens information om landet kan bland annat ses som ett komplement till Sidas och Utrikesdepartementets kortfattade informationshäften, exempelvis *UD-info* från 1984, som hade till syfte att belysa aktuella utrikespolitiska frågor och ge en bakgrund till svenska ställningstaganden.⁹ Även Utrikesdepartementets information från 1980-talet speglade Sveriges pro-sandinistiska hållning och beskrev landet i återuppbyggnad efter diktatur och revolution. Den svenska välfärdsstaten har återkommande benämnts som en förebild för sandinistpartiet (FSLN; Frente Sandinista de Liberación Nacional), och man kan med andra ord inte begränsa subventioner för sandinisternas samhällsprojekt till svenska solidaritetsrörelser.¹⁰

Med det statliga och utomstatliga stödet följde, som sagt, ett oräkneligt antal personer vilka reste från Sverige till Nicaragua under etiketter som hjälparbetare, brigadarbetare och volontärer. Sara, tidigare volontär verksam under millenniumskiftet, uttryckte att hon stärktes av »1980-talets hjälparbete

Från Norrskensflammans arkiv: Överst till vänster läser Rodrigo Morales och hans kamrater ett nummer av *Nyheter från Nicaragua*. Foto: Dick Emanuelsson. Överst till höger en gruppbild av den första svenska byggbrigaden i Nicaragua. Nederst till vänster en arbetsbild. Foto: Eva Stenvång. Nederst till höger ett baner från den andra arbetsbrigaden från Sverige till Nicaragua 1984. Foto: Dick Emanuelsson.

från sandinisttiden». Innan avresan tänkte Sara att hon kanske skulle uppfattas som »en i raden av alla kolonialister» som kommit till landet. Men väl i Nicaragua uppfattade hon istället, vilket även andra informanter vittnade om, att det fanns en positivt laddad bild av svenska solidaritetsarbetare. Det var en välkänd uppfattning som bekräftades i såväl samtal och som dokument.¹¹ En uppskattad position som svensk solidaritetsarbetare följt av arbetet efter revolutionen 1979 bör även kopplas samman med representationer av Sverige som ett utrikespolitiskt progressivt land.¹² Det var onekligen en positivt konnoterad självbild, och av begripliga skäl mer sympatisk att identifiera sig med än ytterligare en i raden efter kolonialher- rar, diktatorer och imperialister.

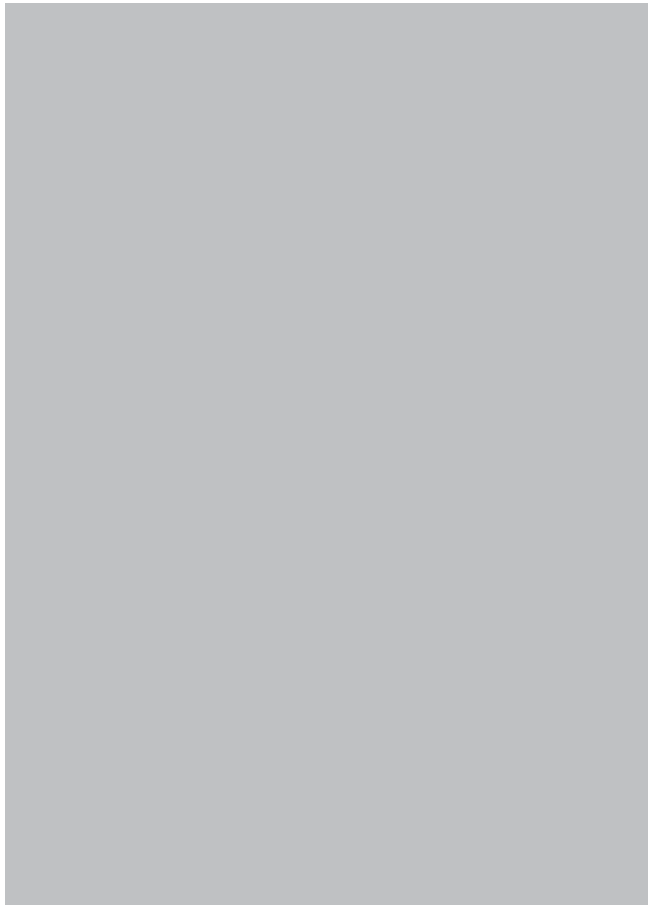
Rubbad självbild

När man far ut [...] må man ju säga att man göder sin narcissistiska sida (skratt). När man nu tänker att man ska bli en betydelsefull person i ett nytt sammanhang. Och det vete farao om det inte kränktes egentligen ganska rejält va, därför att jag har fått ta till mig erfarenheter som har betytt väldigt mycket för mig i mitt praktiska arbete.

När informanterna reste till Nicaragua, var det med ett uppdrag om att arbeta för utveckling bland samhällets utsatta

såsom barn med funktionshinder, våldsutsatta kvinnor och/eller landsbygdsgrupper med försök till självförsörjande jordbruk. Till skillnad från den politiska resenären som exempelvis deltog oavlönat i en kaffebrigad, var dessa politiska resenärer anställda (om än med låg lön) volontärer av UBV, Svalorna och/eller VfsN.¹³ Solidaritetsorganisationerna erhöll medel från Sida för utsända volontärer, och med det följde även riktlinjer och krav på specifika resultat. Bilden av volontären som osjälvisk och välbehövd fanns dock som en dominerande föreställning i berättelserna. Sara och flera andra av de intervjuade talade ironiskt om tron på att de skulle ha kunnat ge särskilt mycket. Under uppdraget kom de på sig själva med att de bar på en sådan tro. Samtliga konstaterade att de faktiskt hade blivit förvånade över den befintliga kompetens som mötte dem på plats. Återkommande var frågan om det förhöll sig så att man fick mer än man hade bidragit till.

En av informanterna berättade om hur hon generat insett att hon hade trott att hon skulle vara den som kom ned med massa erfarenhet. Men ganska snart insåg hon att nicaraguanaerna i organisationerna hon mötte hade nödvändiga erfarenheter som hon själv inte alls hade. Sara konstaterade att hon var tvungen att vara mindre normativ med vetskap om att hon talade utifrån en position som »chela». Uttrycket syftar ofta på en ljushylt kvinna, men det kan även fungera som en status-

Affisch 1986 från Demokratisk ungdoms världsfederation, som grundades 1945.

markering. I spåren av ett kolonialt arv återfinns en rasifierande skala i Nicaragua, där så kallad vit etnicitet ofta betraktas som vackert. Sara uppfattade det som att det blev nödvändigt att vara tydlig med att hon inte hade tolkningsföreträde. Utifrån sin roll som svensk solidaritetsarbetare kom hon utifrån med idéer och jobbade på, men undvek att tala om hur saker och ting borde vara.

Det var märkbart att solidaritetsarbetarnas berättelser återspeglade hur de symboliserade makt, rikedom, modernitet och så kallad utveckling även om de önskade annat. Samtliga hade erfarenhet av att etiketteras som »chela». Saras reflektioner kring att volontäruppdraget kunde innebära ett stukat ego, kan förstås som en utmaning för »vita, västerländska kvinnor» vilka vill göra gott. Maria C Lugone argumenterar exempelvis för att »vita feminister» har mycket att lära från andra kategorier kvinnor om upplevelser av att vara en så kallad »sister outsider». Hon hävdar att det är viktigt att försätta sig i en dylik position för att lära sig,

...att inte bli inkräktande, att vara obetydlig, tålmodig tills man blir gråtfärdig, medan man på samma gång är öppen för att lära sig varje tänkbar läxa. Du måste också vänja dig vid alienationskänslan, av att inte höra till.¹⁴

Genom att konfronteras med den andres skillnad, att »tvingas» förhålla sig till andras erfarenheter kunde den enskilde påver-

kas, åtminstone för en tid. Till skillnad från sammanhang när informanterna talade om eller företrädde den Andre kunde situationer i arbetet tillfälligtvis försätta volontären i positionen som den Andre. I de flesta berättelser återfanns en dimension av att inte ha definierats som tillhörig, med en uppmaning om att lyssna och lära av dem som dominerade sammanhanget. Att få syn på sin privilegierade position, att inte känna sig helt bekväm med positionen som »västerländsk solidaritetsarbetare» väckte ofta känslor av skuld. Svaret blev allt som oftast att det förmodligen var fel med volontärverksamhet. Men vad kan det ligga för betydelse i detta?

Solidaritetsens gränser

I talet om skuld blev det synligt hur uppdraget stod i ett spänningsfält mellan flera dominerande berättelser. På olika sätt försökte volontärerna finna legitimitet för den egna verksamheten. Här upprepades försök att formulera vad det egna arbetet hade inneburit. Det var uppenbart att oron över att inte ha lyckats påverka något fanns närvarande i alla informanternas berättelser. Det handlade dels om kravet på att ha sått ett frö till en långvarig kunskapsutveckling och dels om vad man skulle göra när man väl kommit tillbaka. Direkt efter hemkomsten kände sig många maktlösa och cyniska när de försökte formulera vilka arbeten som var möjliga att utföra i Sverige. Med avmätt röst kommenterade Sara: »Kvar blev bara det exotiska och insamlingsmodellen.»

Sara gick i berättelsen ofta mellan två ytterligheter i förhållande till sina minnen från Nicaragua. Hon sa att hon tänkte att hon hade fått mycket som människa och att hon hade gett något tillbaka. Men när hon gick in i tankar på fattigdom och exploatering då »läste (hon) sig» och tänkte att hon borde skicka gåvor till människor hon mött. Jag menar att hon i sin muntliga berättelse gjorde en avgörande distinktion mellan två tänkbara positioner. Å ena sidan ett mänskligt möte som en möjlighet till ömsesidighet, och å andra sidan ett möte mellan Nord – Syd representanter som en skyldighet att ge av sitt överflöd i kampen mot en orättvis världsordning.

Det gör ont. Deras utsatthet berör mig starkt. Man behöver inte göra sig märkvärdig i det. Men det är på något sätt som att deras smärta förhindrar mig från att ha kontakt med dem.

Det var svårast att tala om de vänner som stod henne närmast, sa Sara. Lättare var det att tala om barnen och landet, men »tyngst att skydda sig från smärtan i mötet» med kvinnor i hennes ålder som hade varit med om liknande händelser i livet. Det var människor som hon själv hade sökt sig till och som hade visat henne tillit. Man kan se det som att det i dessa möten stod klart att det likaväl skulle kunna vara informanten själv som befann sig i den Andres position. Det kan även förstås som att Sara i utvecklandet av vänskap hade svårt att finna giltiga orsaker till att dyka ned i människors liv, och sedan återvända till Sverige. Kanske framförallt med tanke på att själva beslutet om att återvända blev ett ensamt beslut, där de materiella villkoren uppenbarade hur geografisk rörlighet fortfarande är förunnat en minoritet i världen.

Den sorg som Sara gav uttryck för kan förstås som en erfarenhet av den Andre i sig själv – för att sedan återvända till en

tillvaro där fragment av detta inte syns, inte lyfts fram. Det skapades ett litet rum av hemlängtan till Nicaragua som satte sig och gjorde sig påmint på olika sätt.

Men inte bara skuld och sorg står i vägen för kunskap och relationer mellan människor i Sverige och Nicaragua, här återspeglas också avsaknaden av ord som kan klä erfarenheterna i dess rätta språkdräkt. Etnologen Lena Gerholm konstaterar att själva avståndstagandet från att försöka förmedla kan handla om »en känsla av att den klyfta som måste överbryggas mellan de egna upplevelserna och [...] stereotyper helt enkelt ter sig för djup».¹⁵ Saras brottningar med att tala om sina erfarenheter, bör förstås i relation till en myriad av grovhuggna verklighetsbeskrivningar. Saras, och andras, uttryckta problem med att finna strategier för att upprätthålla

kontakter mellan Sverige och Nicaragua vittnar om hur de globala orättvisorna åter sig in i den egna självbilden. Det var praktiskt genomförbart att inta ett politiskt förhållningssätt i Nicaragua, präglad av vardagliga försök att underminera ojämlika positioner.

Under perioden i Nicaragua var det åtminstone möjligt att dela vardagserfarenheter tillsammans. Där kunde tillvaron baseras på utbyten av annat än materiella resurser, det var inte omöjligt att finna olika sätt att ge och ta. Men efter återresan till Sverige upprättades gränser baserade på plats, nationalitet, rikedom (klass) och rasifiering med svidande skärpa. Möjligheterna att påverka upplevdes som minimala, när kostnader för ett brev, ett paket eller ett telefonsamtal blev avgörande för jagets gränser.

REFERENSER – INTER-NATIONELL SOLIDARITET

1 2008 bytte föreningen namn från Utbildning för biståndsverksamhet (UBV) till Latinamerikagrupperna. Den var och är den största av dessa tre organisationer och gav under 35 år ut tidningen *Latinamerika* (sista nummer december 2010).

2 Nicaragua är ett av de 37 länder som Sverige kommer att sluta ge bistånd till, i enlighet med den nuvarande svenska regeringens biståndspolitik. Det är en situation som har en avgörande inverkan på samarbeten mellan solidaritetsföreningar i Sverige och folkrörelser i Nicaragua.

3 Artikeln utgår från min doktorsavhandling i etnologi, vilken givetvis är baserad på ett mer omfattande material. Se Linda Berg, *InterNacionalistas: Identifikation och främlingskap i svenska solidaritetsarbetares berättelser från Nicaragua*, Umeå 2007.

4 Eivor Halkjaer, »Det svenska biståndet» i Michael Frühling, Jocke Nyberg & Svante Sandberg (red.), *Nicaragua. De första tio åren*, Stockholm 1989, s. 336. Under perioden efter revolutionen bildades exempelvis sammanslutningar i Sverige som Stödskommittén för Centralamerikas folk och kampanjen »Nicaragua måste överleva» (1989–1993).

5 Frühling, Nyberg & Sandberg, 1989, s. 7.

6 Om denna aktivitet talar bland annat den nicaraguanska författarinnan Gioconda Belli i en intervju av Enrique Pérez-Arias, »Identiteten är grundläggande», *Res Publica* 1994:1, s. 74–82.

7 Nordamerikansk intervention i Nicaragua genom historien utgör ett stort kunskapsfält i sig. Se t.ex. William I. Robinson & Kent Norsworthy, *David and Goliath: Washington's war against Nicaragua*, London 1987; Robert A. Pastor, *Condemned to repetition: the United States and Nicaragua*, Princeton 1988; Peter Dale Scott & Jonat-

han Marshall, *Cocaine Politics: Drugs, Armies, and the CIA in Central America*, Berkeley 1991; William M. LeoGrande, *Our own backyard: the United States in Central America, 1977–1992*, Chapel Hill, N.C. 1998. På svenska se översättningen av Noam Chomskys bok om av USA sanktionerad krigsföring i Centralamerika, *Terrorismens Kultur*, Göteborg 1990.

8 David Isaksson (red.), *No pasarán: en reserapport från Nicaragua*, Stockholm 1983. SVS var en samverkansorganisation med ett sextiotal folkrörelser och ideella organisationer som medlemmar. Mellan 1981–1994 bedrev SVS praktiskt solidaritetsarbete för fred, rättvisa och jämställdhet.

9 UD – info. *Nicaragua*. Utrikesdepartementet. Informationsmaterial, Stockholm 1984.

10 Se t.ex. Gayatri Chakravorty Spivak, *A Critique of Postcolonial Reason: Towards a History of the Vanishing Present*, Cambridge and London 1999, s. 373.

11 Se även Anna Johanssons skildringar i avhandlingen *La Mujer Sufrida – the Suffering Woman: Narratives on Femininity among Women in a Nicaraguan Barrio*, Göteborg 1999, s. 15–19.

12 Se Berg, 2007, s. 77–82.

13 Vänskapsförbundet Sverige – Nicaragua bedrev dock inte volontärverksamhet i någon större utsträckning. Volontärerna, till skillnad från t ex koordinatörer, arbetade inom en nicaraguansk samarbetsorganisation med finansiering från den svenska organisationen. Samtliga organisationer hade även anställda koordinatörer från Sverige på plats i Nicaragua. Material från denna yrkesgrupp har dock inte inkluderats i denna artikel.

14 María C. Lugones & Elizabeth V. Spelman, »Have We Got a Theory for You. Feminist Theory, Cultural Imperialism and the Demand for the Women's Voice» I Marilyn Pearsall (red.), *Women*

and Values. Readings in Feminist Philosophy, Belmont 1986, s. 29. Artikelförfattarens översättning.

15 Lena Gerholm »Stereotyper och upplevelser: om förståelsen av det främmande i äktenskap över gränser», i Magnus Berg & Veronica Trépagny (red.), *I andra länder: historiska perspektiv på svensk förmedling av det främmande: en antologi*, Lund 1999, s. 187.

LINDA BERG

är etnolog verksam vid Umeå centrum för genusstudier vid Umeå universitet. I boken *InterNacionalistas* skriver hon om identifikation och främlingskap i svenska solidaritetsarbetares berättelser från Nicaragua.

ABSTRACT

Inter-national Solidarity. On the dilemma of site affinities

After the Sandinista revolution in 1979, there was comprehensive Swedish support to Nicaragua. The large number of volunteers, brigade-workers and other helping hands constructed a special image of Swedish solidarity workers. Common for most of them was their critique of the structures that placed themselves and others in hierarchical positions. It was a struggle often from the place of the privileged, a space connected to freedom and guilt. During the time in Nicaragua the relationships between the Swedes and the Nicaraguans were based on their common experiences and attempts to undermine the inequality between them. While living in Nicaragua, the solidarity workers experienced everyday exchanges, while after the trip, back in Sweden, the boundaries of social class and geopolitical belonging became painfully clear, obvious evidence of an extremely unjust world.